

SLOVENE NIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 Din

za pol leta 30 Din

za vse leto 60 Din

Posamezne številke 1.50 Din

Za inostranstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 11. decembra 1956.

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadržna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Enakopravnost — ključ do sporazuma

Prvič se dogaja, da sme naše časopisje z nekoliko večjo svobodo razpravljati o osnovnih vprašanjih bodoče ureditve naše države. Nepopravljiva škoda za državo, da to ni bilo že prej mogoče! Kar smo mogli prej povedati, smo povedali samo med vrstami. Niti očitkov protidržavnosti se nismo smeli braniti. Danes so ti očitki v količini kaj resnih listih umolkli. Zakaj? Prečitno je, kje so glavni krivci današnjih razmer. Jugoslovanski nacionalistični tisk je na umiku. Ne brani več centralizma, brani samo še svojega duhovnega očeta: unitaristično misel. Smešno bi bilo, danes očitati Hrvatov protidržavnost. Vsak narod je suveren v urejanju svojih odnosov do države. Če bi kak narod v celoti negiral državo, bi ta zgubila pravico do obstoja.

Slovenski politiki si belijo danes glave s hrvaškim vprašanjem. V naših listih vseh smeri lahko beremo, da je danes hrvaško vprašanje naše najvažnejše notranjepolitično vprašanje. Ne bi bili Slovenci, če ne bi tako pisali. Pri tem pa je čisto očitno, da se hrvaško vprašanje danes pojmuje kot vprašanje sporazuma med hrvaškim in srbskim narodom. Hrvati nas kot posrednike odklanjajo in nič drugega od nas ne zahtevajo, ko da jim ne padamo v hrbet in se brigamo z vso resnostjo za svoje slovensko vprašanje. Prav s tem, da bi postavili svoje slovensko vprašanje z isto ostroostjo in odločnostjo kakor Hrvati, bi najbolj pospešili edino mogočo rešitev tako perečega narodnega vprašanja v naši državi. Zgodovinska krivda Slovencev je, da smo s svojo oportunistično narodno politiko zavlačevali radikalno ozdravljenje razmer v državi. Naša politika je bila bolj mešetarska ko državna prav zato, ker je bila premalo slovenska.

Slovensko vprašanje je za nas vsaj tako pereče, kakor hrvaško za Hrvate, ker je naš narodni položaj mnogo neugodnejši ko hrvaški. — Hrvati pravijo, da lahko mirno čakajo. Ali lahko z mirno vestjo to trdimo tudi Slovenci? Težko bo najti med nami takega optimista. Zato mora vsakega zavednega Slovenca peči zavest, da obstaja slovensko vprašanje kot državno-pravno samo po zaslugi Hrvatov in da se imamo v veliki meri njihovem žilavemu odporu zahvaliti, če danes kot narod nekoliko prosteje dihamo.

Kot realni politiki vemo, da je navzlic vsemu govorenju o sporazumu med Hrvati in Srbi resničen in trajen sporazum še zelo daleč. Ne vrnejo se sicer časi diktature, ko je stopila na mesto državne modrosti surova sila, ker povrnitev k takim načinom bi bila z državnega vidika blazna in zločinska, a pot do končne ureditve države je še dolga. Boj za stare privilegije bo srdit. Zaman bi iskali pri nas takega resničnega patriotizma in politične daljnovidnosti, kakor ju nahajamo pri Angležih. Zato bomo imeli Slovenci še dovolj prilike, da s svojo politiko pravilni razvoj državne politike pospešimo ter dokažemo, da smo pripravljene za svoje narodne pravice nekaj tvegati.

Rekli smo že, da bodo Slovenci največ storili za rešitev naših velikih državnopravnih vprašanj, če bodo svoje slovensko vprašanje postavili s čim večjo jasnostjo in odločnostjo. Za nas bi morala biti ta stvar lažja ko za Hrvate. Lahko mirno trdimo, da med našim in njihovim gledanjem in presojanjem državnopolitičnega položaja in narodnih nujnosti ne more biti bistvenih razlik in da so oni zato naši naravni zavezniki. Zato se moramo z njimi truditi, da dejanski položaj čim bolj razčistimo ter se postavimo po robu vsem poizkusom, reševati naša narodnopolitična vprašanja z nekimi v osnovi zgrešenimi vidiki. Taka prizadevanja vidimo po glasilih naše nacionalistične in JNS-arske politike, ki bi rada našla pot iz zagate, ko vidi, da je centralizem doživel svoj končni polom. »Jutro« n. pr. se na široko razpisuje o tem, katere kompetence morajo pri bodoči državni ureditvi ostati pridržane državi. Že izhodišče je tu zgrešeno. Ne moremo izhajati iz potreb države, ampak iz potreb narodov, ki tvorijo to državo. Ni državni

interes nadrejen narodnemu, ampak obratno. Ne predstavniki državne oblasti se bodo pogajali in sporazumevali z narodi, ampak zastopniki narodov bodo med seboj sklepali sporazum. Saj prav to je treba danes urediti, kdo je pravi predstavnik te države in kdo naj v njenem imenu govori in odloča. Hrvati so po svojem voditelju že povedali, kaj zanje ni sporno. Vse drugo je stvar sporazuma, ki mu ne more nihče prejucicirati s postavitvijo kakih podrobnih zahtev.

Vprašanje, ki ga tu načenjamo, je seveda obsežno in globoko. Tem potrebnejše je, da se postavimo pri njegovem reševanju na trdna tla in zasledujemo svoj jasni cilj. **Ključ do rešitve našega narodnopolitičnega vprašanja vidimo v načelu enakopravnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev in njegovi brezpogojni izvedbi.**

Ob vprašanju izvedbe te enakopravnosti se bodo razšli tisti, ki jim je za sporazum, in tisti, ki imajo za plotom druge namene.

Načelo enakopravnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev v tej državi teoretično ne more biti sporno in ga tudi še dejansko ni nihče osporaval. Osnovano je v dejstvu, da so Srbi, Hrvati in Slovenci skupno ustanovitelji te države, ki je brez njih svobodne volje ne bi bilo, da so jo ustanovili na osnovi mednarodno priznanega načela samoodločbe narodov, ki jo zahteva nezapravljiva naravna pravica vsakega naroda. O ustanovitvi te države je soodločala pri Slovencih ljudska volja, ni pa odločala o ureditvi države, ki zato še vedno čaka njene potrditve.

Če načelno priznamo enakopravnost Slovencev, Hrvatov in Srbov v tej državi kot osnovno pravico teh narodov, potem se lahko samo še vprašamo, kdo je subjekt te enakopravnosti in kaj je njena vsebina. Da je treba o takih vprašanjih še razpravljati, že priča, kako močno smo se oddaljili od osnov, na katerih je bila ta država ustanovljena. Samo prvotno ime države daje povsem jasni in nedvoumni odgovor na to vprašanje.

To ime nam že pove, da državljanska enakopravnost poedinega Srba, Hrvata in Slovenca ne more biti predmet tega razpravljanja. Take enakopravnosti res ne bi bilo treba poudarjati v državi, ki so jo trije narodi sporazumno ustanovili. Državljska enakopravnost je po sebi umevna pravica državljanov vsake demokratične države. Enakopraven kot državljan je pri nas tudi vsak pripadnik manjšinskih narodov, enakopraven kot državljan je pri nas celo vsak cigan in nobene pozitivne določbe ni v nobenem zakoniku, ki bi mu omejevala to pravico in pravico do katerega položaja v državi. Pustimo tu na strani, če se ta enakopravnost izvaja, v tej zvezi prav gotovo ne more biti o njej besede, če sploh hočemo resno o predmetu razpravljati.

Načelo enakopravnosti se more torej nanašati edinole na Srbe, Hrvate in Slovence vsake zase kot ljudsko skupnost, torej na Slovence kot celoto, na Hrvate kot celoto in na Srbe kot celoto. Te tri enote torej so pravni subjekt državne moči in tvorijo naš troimenski in trobitni državni narod.

In kaj je pravni podlog te enakopravnosti? Pojem enakopravnost je sam po sebi tako jasen in opredeljen, da bi ga v vsakdanjem življenju ne bilo treba šele vsebinsko določevati. Žal da je v politiki drugače.

Načelo enakopravnosti postavlja za vse tri ljudske enote popolnoma isti državno-pravni položaj, izključuje torej vsak privilegij ene ali druge enote, izključuje vsako majoriziranje ene enote po drugi ali dveh drugih, izključuje vsako poseganje ene enote v zadeve druge, izključuje torej vsako izkoriščanje državne moči in celo vsako mogočost za to po eni skupini na škodo druge.

Bistveno za enakopravnost je, da se urejevanje vseh kompetenc države in posameznih narodnih enot vrši sporazumno in se sporazumno izvaja, bistveno je, da je vsaka teh enot v vseh zadevah, ki po sporazumu ne spadajo v področje skupne državne uprave, popolnoma suverena, bistveno je

pa tudi, da o tem, kar vsak od narodnih enot od svojih suverenih narodnih pravic odstopa skupni državi, odloča ljudstvo po svojih svobodno izbranih in izrecno za to pooblaščenih zastopnikih.

Prava enakopravnost pa vključuje tudi vsa ustavna in zakonita poročila za nedotakljivost življenjskih pravic posameznih narodnih enot, kakor tudi pravico, da jih vsaka brani z vsemi svojimi silami.

O tem, ali je katera od narodnih skupin res enakopravna, more odločati le ona sama. Prava enakopravnost bo torej izvedena šele takrat, kadar bo zavest o njej prešla prav med ljudstvo, kadar jo bo čutilo ljudstvo kot nekaj po sebi umevnega in o njej ne bo treba več govoriti in razpravljati.

Enakopravnost je nezapravljiva pravica vsake ljudske enote, ki se čuti kot narod. Ona je za vsako tako enoto *conditio sine qua non* za priznanje države. Nesmiselno je v imenu države nekaj zahtevati, kar nasprotuje življenjskim koristim in pogojem naroda. Državna zavest mora pri nas rasti skupno z narodno zavestjo, ali je ne bo. Nosilec državne misli, t. j. državni narod, ki realno ne obstaja, ki more obstajati samo v ideji in mora takrat brezpogojno obsegati tudi Bolgare, če noče biti neresnica, nosilec državne misli morejo biti samo Srbi, Hrvati in Slovenci kot taki in kot troimenski in trobitni skupni državni narod.

Sporazuma med Srbi in Hrvati glede bodoče ureditve države brez Slovencev ne sme in ne more biti, kakor te države ne more biti brez nas. Slovenci smo soustanovitelji te države in nihče nam ne more odrekati pravice, da se borimo za svojo enakopravnost v tej državi z vsemi sredstvi in močmi. Mi se borimo za svojo ljudsko državo, mi hočemo, da bodi ta država naša, da bodi predstavnica in vršiteljica volje našega ljudstva, ker smo prepričani, da se more samo na taki osnovi, na osnovi popolne enakopravnosti razvijati in rasti državljanska morala in državna zavest. Položaj Slovencev je tak, da si morajo želeči, da čim prej dosežejo ta cilj.

Za Slovence mora biti naše slovensko vprašanje prvenstveno in ga ne smemo nikomur na ljubo zapostavljati, če nočemo sebi zapisati smrtne obsodbe kot narod. V znamenju enakopravnosti hočemo voditi boj za svoje pravice.

Dr. I. Š.:

Slovenci in hrvaško vprašanje

(Nadaljevanje)

III.

Slovenski »potencial hrvaškega vprašanja«.

Vso resnično tehtnost uvodnika »Hrvaško vprašanje« v »Slovenca« z 22. 11. t. l. si utegnemo predstaviti samo, če si odmislimo vednost, da je »Slovenec« brezpogojen podpornik JRZ, stranke, ki je trenutno izključna imejiteljica režimske oblasti posebno v Sloveniji. Navedeni uvodnik so dobesedno prevedli mnogi hrvaški in srbski časopisi. Čeprav je bil namreč sestavljen v očitni nameri, da izpodbiše številne uvodne sestavke »Jutra«, tega intimnega »Slovenčevega« neprijatelja, ki so se pečali s tvorno istim predmetom in ki se jih hočemo tudi mi dotakniti, tiči v njem vendarle teoretično stoddotno priznanje, da obravnavamo »hrvaško vprašanje« pravilno, če pravimo, da ima, kot smo že rekli, »isti potencial« za vse zgodovinsko-narodne samobitnosti v tej državi. Tako priznanje in na takem mestu je zelo trdna osnova, najsi je res samo teoretično.

»Isti potencial« v »hrvaškem vprašanju« je prirodni nasledek ali tvorno-razvojni sad vzroka za nastanek te države. Ta država se je namreč rodila zato, da da vsem skupnost nasproti mednarodnemu svetu, pa tudi **narodno svobodo in socialno pravico**. Skupnost nasproti mednarodnemu svetu je torej posoda, v kateri naj se razvijata narodna svoboda in socialna pravica (vštevši gospodarsko enakopravnost). To je bila izvedljiva

Najboljši šivalni stroji in kolesa

ADLER

po izredno nizkih
cenah pri tvrdki

Josip Petelinc, Ljubljana
za vodo (blizu Prešernovega spomenika)

Večletno jamstvo!

Pouk v umetnem vezanju brezplačen!

in lahka naloga, čeprav je teh osemnajst let pokazalo, da se je nismo lotili.

Slovenci smo prišli v novo državo kot težak narodni invalid. Plačati smo morali namreč račun za drobtinčarski dvoboj meščanskih strank, ki sta politične sile naroda vezali v neplodnem razračunavanju in v nečastnem tekmovanju druga pred drugim v vzajemnem opravljanju drugih na Dunaju, medtem ko so resnični politični smotri Slovencev ostali strnišče. In tako je obe slovenski meščanski stranki zlom stare Avstrije presenetil in ju postavil nepripravljeni pred vprašanja, o katerih bi bili morali imeti obe vsaj obris rešitve. Kar nas je prešlo v to državo, je bilo narodno telo z odprtimi žilami na treh četrtnah današnje meje, in politični voditelji tega narodnega ranjenca so tekmovali samo v tem, kako bodo kar mogoče naglo na račun onega drugega utrdili moč lastne stranke s podporo novega državnega središča. Za vprašanja, ki se tičejo slovenskega naroda samega, pa ni ostalo pri njih ne tvarine, najmanj pa kakšna določna predstava. Čeprav torej Slovenci nismo v tej državi združeni, smo, kar nas je tu, slovenski narod, ki ima legitimacijo in dolžnost biti to, ker smo soustanovitelji te države. Velika, na kratkovidnem gledanju in zamenjavanju državnosti in naroda sloneča znota je namreč, da so bili ob prevratu samo Srbijanci in Črnogorci političen narod. V resnici so bili oni le docela organiziran političen narod, medtem ko so bili na bivšem avstro-ogrskem ozemlju in v Bosni-Hercegovini bivajoči Srbi, Hrvati in Slovenci od 28. do 29. oktobra 1918 naprej politični narodi, katerih državnost je bila šele v zarodku, torej le niso bili do kraja politično-državno organizirani. Bistveno znamenje lastne državnosti so pa imeli že zato, ker niso živeli poslej pod nobeno tujo suverenostjo več. Ko je že nesporno, da so se ti narodi svobodno pridružili Srbijancem in Črnogorcem pri ustvaritvi skupne države, bi moralo biti tudi nesporno, da je bila in je mogoča samo svobodna in sporazumna ureditev skupnosti. Ni treba praviti, da je šla pot v čisto drugo smer, ni treba ponavljati, zakaj in po čigavi krivdi. Zadošča okolnost, da smo v vedno večjem številu tudi Slovenci med tistimi, ki spoznavaajo bistvo zablod zadnjih osemnajst let in ki so si zadali nalogo načeti vsa zanemarjena vprašanja, ki so tu, ker Slovenci nočemo živeti samo kot neka jezikovna posebnost, kot neka kulturna

atrakcija, temveč kot svojepraven slovenski narod na vseh področjih javnega življenja.

Narodna svoboda v polnem političnem pomenu, socialna pravica v najširšem obsegu, tako da bo nosilec slovenske politične volje slovensko zavodni delovni človek, bodi smoter političnega delovanja Slovencev. Če bo to smoter slovenske politike, potem ni dvoma, da se nam posreči vzgojiti Slovence, ki bodo znali razlikovati, kdaj so vezani po svetovnem nazoru, kdaj pa samo po slovenski zavesti. In to je prva praktična potreba slovenskega naroda, čeprav ne po aktivni krivdi ljudstva, temveč po krivdi tistih, ki so zadnjih osemnajst let zasedli — z odločitvijo neslovenskih činiteljev — vodilna politična mesta. Prav tako ni dvoma, da bomo doživeli Slovence, ki ne bodo samo z besedami pritrkovali, temveč tudi sami zgrabili za delo, medtem ko doživljamo prav zadnje čase toliko »Slovencev«, ki znajo najpokornejše posnemanje in vzdrževanje vseh različnih načinov unitarizma in centralizma iz prejšnjih razmer oznanjevati kot »nezlomljivo in sveto borbo za koristi slovenskega ljudstva«. Pri teh

so se torej prejšnje razmere zato spremenile, ker so se posamezne osebnosti ponekod izmenjale, izpadli in politično moč izgubili pa so neki nasprotniki teh »Slovencev«.

Po pozitivnih zatrdilih obstoječega reda in po mnogih ustnih izjavah nosilcev tega reda smo brez dvoma formalno svobodni v narodnem, enakopravnem v družbenem in gospodarskem oziru. Toda tisti, ki so današnji red zgradili, so poskrbeli, da zeva med pozitivnimi zatrdili tega reda množica lukenj, skozi katere ubajajo neštete prednosti za prav določene maloštevilne koristnike. Pozitivna zatrdila so podobna sijajno preluknjanemu kosu privlačnega kosa sira, ki bi ga nam prodajal trgovec po obsegu kosa, ne pa po njegovi resnični teži. Na ta način seveda preplačujemo formalno obliko visoko čez njeno vrednost in živimo, oziroma natančneje: smo živeli precej dolgo v domnevi, da je bilo slovensko vprašanje rešeno pred osemnajstimi leti. Ker pa resnica ni v skladu z obliko, je slovensko vprašanje še vedno tu in nerešeno.

Med dvema stoloma

Že lanskega leta smo napovedovali, da se bo začelo »Jutro« čez noč biti za avtonomijo in da bo hotelo zvaliti vsako krivdo s sebe in s svojih »državnikov«, če se je toliko časa centralistično vladalo in s tolikšno škodo za naše ljudstvo. Prvič zato, ker se je pokazalo, da jugoslovanski nacionalizem in njegova osnova, centralizem, nima prav nobene zaslombe v jugoslovanskih narodih in da tudi upati ni, da bi jo kedaj imel. Drugič pa, ker je postalo očitno, da morajo vsi, ki jim je za obstanek države, s tem dejstvom računati in torej jugoslovane dokončno potisniti v brezpomembnost, ki je njih bistvena oznaka in iz katere so se mogli kedaj dvigniti le, ker so se popolnoma udinjali nosilcem centralističnega sestava, belgrajski čaršiji.

»Jutro« je torej spoznalo, da se bliža nov čas, čas sporazuma med narodi in zaradi tega neizogibno čas likvidacije nacionalističnega centralizma. Hotelo bi delati nastrojenje zase. A seveda prav tako rešiti, kar se centralizma še rešiti da.

Dvakrat zaporedoma se je razpisalo »Jutro« na uvodnem mestu, kako si predstavlja bodočo samoupravo. Če bi človek samo poslušal besede, bi si še morebiti mislil: glej ga, glej spokorjenca! Vse drugače pa je, če se skuša dati tem besedam neko pravno-tehno vsebino: v bistvu bi ostala zakonodaja centralistična, ko doslej; isto velja za finance. Niti o eni niti o drugi ni »Jutro« črhnilo.

Mi pa moremo soditi pripadnike samouprave samo po tem, če priznavajo samoupravam te dve poglavitni zadevi. Ne brez ene ne brez druge se ne more govoriti o kaki dejanski samoupravi. Morebiti je dovolj za kakega naivnega jutranjega bralca, če bi poslej po »Jutrovi« napovedi ne nastavljal na primer uradnikov naravnost minister v Belgradu, ampak vodja pokrajinske uprave, ki bi bil pa seveda nastavljen spet od belgrajske vlade. Za človeka, ki hoče iti stvarjem do dna, pa ni v tem prav nobenega razločka, oziroma kar ga je, je to, da gre v prvem primeru za odkrit, v drugem pa za prikrit centralizem. In tu moramo reči, da nam je, kakor vselej in povsod, odkriti centralizem ljubši. Tako ga vsaj ljudstvo lahko na-

ravnost gleda v vsej njegovi nesposobnosti in koruptnosti in nobeno slepomiškanje ni mogoče. Saj vemo, kako so včasih zvaljevali jugoslovani krivdo raz sebe: »Poglejte vendar, saj ne delamo mi tako hudo, ampak vaši uradniki, Slovenci.« Pa so si utrli solzo s čutečega nacionalnega očesa. Kajti seveda zamolčevali so, da so tiste ljudi sami nastavljali, da so morali biti pokorni izvrševalci njihove volje, če niso hoteli biti ob kruh, in da so bili vsi tisti, ki se centralizmu niso hoteli pokoriti, že zdavnaj spodrinjeni s svojih mest.

S kakšno miselno plažo krošnjari »Jutro« v svoji stiski, dokazuje najbolj njegov sestavek »Postulat edinstva«. Samo nekaj navedb:

»Ponovno smo že naglašali, da je hrvaško vprašanje zato tako težavno, ker ima hrvaški del naroda upravičen ali neupravičen občutek, da v Jugoslaviji ni gospodar svoje usode.«

Torej, kakšen je ta občutek, upravičen ali neupravičen? Če še »Jutro« samo tega ne ve, kako naj pa vedo to njegove jugoslovanske ovčice!

»Zaradi tega je naša krilatica o »samostojni Hrvaški« toliko odmeva v širokih slojih in zaradi tega je toliko ljudi, ki so prepričani, da bo v naši državi tem bolje, čim bolj se bomo eni od drugih oddelili in čim več obče narodnih zadev bomo vsak za sebe neodvisno od drugih imeli.«

Takih ljudi se pa res manjka. Slovenci so na primer, vsi taki, ki mislijo, da bi bilo za naše narodne zadeve, ki so pri nas kakor povsod na svetu naš jezik, naša kultura in kulturni zavodi, naše zdravstvene razmere (bolnice!), naše gospodarstvo, mnogo, pa še prav mnogo boljše, če bi bile že takoj od vsega začetka »oddeljene« od žepov nacionalne čaršije in zagovornikov naše »postopne in tihe likvidacije«.

Sicer pa mora celo »Jutro« priznati, da so razsodni ljudje istega mnenja:

»Ko trezni ljudje premišljujejo o nasledkih takega razdruževanja, se zavedajo, da more to prinesiti celoti in posameznim njenim delom usodne gospodarske in socialne posledice. Ali zdi se jim, da je to še vedno manjša nesreča, kakor nadaljevanje sedanje-

Slovenec — svetovljan — slovenski mecen

(Dr. Pavel Turner)

(Nadaljevanje.)

V Turnerju je živel humanist s stoično poudarjeno ljubeznijo do življenja, poleg humanista pa tudi zahodni racionalistični prosvetljenec; z obema pa se je družil romantični narodnjak ter ju v mnogem obvladoval. In prav ta romantični narodnjak je videl v gospodarstvu, politiki in tudi v leposlovju samo sredstvo za kulturno narodno osamosvojitve ter kulturno in etično poglobitev ljudstva, katera edina more trajno zagotoviti narodno samobitnost. Za Turnerja je dobro in lepo obenem tudi koristno, in književnost, ki nima namena koristiti narodu, mu je zlo. V Cankarjevih dramah vidi šušmarstvo, v moderni splošno pa nezrel ali neprebavljen leposlovni uvoz, naproti kateremu poudarja, da je nam potrebno zdravo in krepko slovstvo, ki ne mežari o kruti usodi, ki ne išče zveličanja v obupnem nihilizmu, ampak ki nam kaže prave moške zglede, vredne posnemanja njihovih čednosti in kreposti. In na koncu poudarja, da mora biti slovenska knjiga takšna, da se sme polagati na vsaktero pošteno mizo, da je ne bo treba skrivati pred mladino; bodimo svobodomiselní, pa ne razuzdani.

Vzporedno s tem pa je potrebno ugotoviti, da je Turner v leposlovju in v ostalih vejah umetnosti dorasel z realizmom. In kakor ni drugod upošteval novih gospodarskih in političnih gibanj, n. pr. socializma, katerega je spoznal z Bakuninom in Herculom že zgodaj, temveč je v stabilnosti svojega mišljenja ostal liberalen individual-

list, prav tako ni mogel zaradi neupoštevanja političnega in gospodarskega razvoja konec XIX. stoletja doumeti bistva naturalizma in moderne, proti katerima se je držal vidikov puritanizma in rodoljubnega prvaštva. Pripovedni spisi Josipa Jurčiča, Stritarjevi Dunajski soneti, pozneje pa Balade in romance Antona Aškercera so bili za Turnerja vrhunci slovenske literarne produkcije.

Po pomenu za Slovence najvažnejša je Turnerjeva vzgojiteljska doba, ko se je gospodarsko dvignil in na podlagi tega začel s širokim podpiranjem naših pisateljev, prosvetnih ustanov, zlasti pa našega visokošolskega dijaštva. Da ni stal v ožjih stikih s porealističnimi pisatelji (razen s Fr. Ks. Meškom), je iz rečenega razumljivo. Živel je v stalnih stikih s starejšimi leposlovci, jih podpiral kot mecen, n. pr. Josipa Cimpermana ali pohorskega pisatelja samouka Petra Miklavca, ali pa jim stal s svojim vplivom ob strani na Dunaju, n. pr. Jakobu Sketu, ki je mogel v veliki meri s Turnerjevo oporo pri odločitvah dunajskih krogih izvesti svoje načrte glede šolskih slovenskih čitank. Umetniško je Turner razvijal posameznike le malo, pač pa je mnoge usmeril življenjsko; med temi omenjamo dvojce naših kulturnih tvorcev, Antona Aškercera in Frana Bernekerja.

Prisrčno in deloma tudi voditeljsko razmerje je obstajalo od vseučiliških let dalje med Turnerjem in Ivanom Žolgerjem. Turnerjeva osebnost ni ostala brez vplivov v Žolgerjevi zunanosti in družabni uglednosti in znanstveni potek Žolgerjevega življenja je v mnogem pospeševala Turnerjeva iniciativa. V narodnem družabnem življenju je bil Turnerjev mariborski Tusculum kraj, kamor so Žolgerjevi otroci pogosto prihajali ob trgatvi zobat grozdje z namenom, da se

jim napravi slika domovine kar najbolj idilična in simpatična ter da tako nadvlada vtiske rojstnega mesta Dunaja. Prisrčni in družabno strnjeni so bili tudi Turnerjevi stiki od visokošolskih let dalje z Matijo Murkom. Sicer pa je Turner navajal mlade umetnike v tujino, skrbel, da so mladi gospodarski strokovnjaki našli prakso na primernih mestih zunaj Avstro-Ogrske, vsepovsod pa gledal, da so naši visokošolci prišli v kroge z uglednimi družabnimi navadami.

Kot mož s širokim poznanjem avstrijske, madžarske in češke aristokracije je Turner na koncu XIX. stoletja pomagal dijaštvu s tem, da mu je omogočal visokošolske študije, ko jim je s svojimi znanstvi oskrboval vzgojiteljska mesta v aristokratskih rodovinah. Ko se je posameznik na takem mestu tvarno opomogel, takrat ga je Turner navajal na izpite in na odhod v domovino, kjer mu je predstavljal vsak sodnik, profesor, zdravnik ali odvetnik osebnost v narodnem delu in število v vojski za praktično uveljavljanje § 19. Preskrbovanje z vzgojiteljskimi mesti je bila Turnerju, poleg denarnih podpor na drugi strani, ena od poti, po katerih je vodil naše visokošolce na Dunaju do končaných izpitov in nato na javna mesta v domovino. Bil pa je sicer načelni nasprotnik poklicnega vzgojiteljstva, kakor je bil to sam.

Poudariti je treba še, da je bila večina ljudi, ki so ob prevratu zasedli vodilna mesta v Sloveniji, v zvezi s Pavlom Turnerjem, bodisi da jih je podpiral tvarno, bodisi idejno ali pa s posredovanjem pri svojem širokem in vplivnem znanstvu. Turner je tako na svojo starost doživel, kar doživi malokdo, dejanske uspehe svojega dela, obenem pa tudi priznanja, zlasti v čestitkah k svoji osemdesetletnici 1922. (Dalje prihodnje)

ga stanja. Za nobeno ceno in pod nobenim pogojem nočejo, da bi se državna politika vodila po dosedanjih načinih in obtožujejo jugoslovnsko idejo, kakor da bi bila ona ovira za dosego in izvedbo korenitega prestrukturiranja današnjega stanja.

Toda »Jutro« je zoper te po lastnem priznanju trezne ljudi. Pa zapisuje tole netrežno sodbo:

«Poskusili smo na tem mestu že naznačiti, kako je v okviru državnega in narodnega edinstva mogoča, a tudi potrebna pravična ureditev ravnotežja med interesi državne celote in njenih pokrajin. Pokazali smo, kako se da izvesti skladnost stremljenj celokupnega naroda in njegovih delov.»

Škoda, da ni prišlo nikoli čez ta »netreznosti« poskus. In da bi gotovo tudi nikoli ne bilo prišlo, če sodimo po zgodovini zadnjih osemnajst let, ko se je to »pravično ravnotežje« bolj in bolj in sicer prav do zadnjega časa zmanjševalo in ko je bila po zaslugi jutranjih državnih »skladnost stremljenj« prav tako vsako leto manjša, pa še prav zelo manjša.

»Jutro« govori še dalje, da

gre tudi za to, da so Srbi, Hrvati in Slovenci enakopravni nosilci narodne suverenosti, tvorca narodove volje in voditelji narodove usode.

Toda stvarno zahteva to načelo, da se državna politika s pozivom na enotnost naroda ne sme in ne more voditi pod prevladajočim vplivom enega dela

Opazovalec

Ob novi domači drami

Domači spored ni samo duša, marveč tudi merilo smeri in hkrati upravičenosti slehernega narodnega gledališča. Zaradi tega smo najbolj veseli in zadovoljni, kadar naše Narodno gledališče v Ljubljani uprizori med množino tujih del kdaj pa kdaj tudi izvorno slovensko igro. Ob takih prilikah doživi človek v gledališču razen umetniških lepote in občudovanja vsebine še nekaj, česar nobeno zares umetniško delo pogrešati ne more, namreč svojstvenost narodnega mišljenja in čuvstvanja, čar materine besede, vonj domače zemlje. To pa more človeku do kraja nuditi samo umetnik, ki je člen istega naroda kakor on. Mislim, da mi ni treba še posebej poudarjati velikega narodno vzgojnega pomena, ki ga imajo za nas uprizoritve domačih del.

Tak razveseljiv dogodek v naši drami je bila tudi uprizoritev najnovejše slovenske igre, drame v treh dejanjih z naslovom: »Kadar se utrga oblak«. Z njo se nam je prvič predstavil na osrednjem slovenskem odru mladi pisatelj Joka Žigon ter dosegel s svojim dramskim prvencem lep uspeh. Njegova drama pomeni nedvomno obogatitev našega dramskega slovstva. Prav tako pa je bila zadovoljiva tudi uprizoritev dela, ki je tako našlo že tudi pot do občinstva.

Čeprav smo poznali pisateljevo ime že prej, zlasti po njegovi uspehi zgodovini ustanovitve Slovenske Maticice, ki je izšla l. 1935 kot »Veliko pismo slovenske duhovne združitev«, je vendarle komaj kdo slutil, da se skriva v avtorju tudi nadarjen dramatik. In tako se je zgodilo, da nam je kar nepričakovano poklonil lep književni dar — neznan slovenski brezposelni izobraženec in kulturni delavec. Ne bi omenjal tega, če bi se mi ne zdelo le preveč očitno znamenje našega časa in naših razmer.

»Kadar se utrga oblak« je drama etičnega realizma. Dejanje se godi med današnjim polumiščanstvom na Slovenskem, kakor pravi pisatelj v podnaslovu. Osebe so tako določene po času in okolju, a le bolj v zunanem prerezu. Kar pa zadeva njihovo notranjo usodo, se drama razvija v občudovateljskem smislu. Dejanje je zasnovano tragično. Lesni trgovec z žago in gostilničar Jakob Kalan se je s krivico dvignil do blagostanja. Zgradil je elektrarno na mestu, odkoder je nekoč pregnal ubogega bajtarja in vrhu tega premamili njegovemu sinu Andreju nevesto. Ta ga je ljubila, a je vendarle šla s Kalanom. Temu se sedaj oglašava vest, rad bi popravil krivico s tem, da je vzel Andrejevo hčer Lenko v svojo hišo ter jo namenil za ženo svojemu sinu Lojzetu. Ta njegova odločitev usodno poseže v razvoj drame. Njegova žena Ana, ki je poznala skrivnost, da je Andrej oče obeh otrok, in sicer tudi Kalanovega Lojzeta, bi rada odvrnila nesrečo in jo zadržuje, dokler more. A kadar se utrga oblak, je prepozno! Odkritje in zlasti še izpoved njene skrivnosti, ki se mora nazadnje razodeti, povzroči tragičen konec. Lenka, nedolžna žrtev, gre v smrt, ostali so brodolomci življenja.

Tragika pričujoče drame je ravno v tem, da se kazni za greh začne uveljavljati tedaj, ko hoče grešnik (Kalan) zadostiti zanj. A kako? Očiščenje vendar ne izbriše kazni, nasprotno, šele kazni, ki spremlja kesanje, očiščuje človeka. Tako ima delo globoko etično jedro, ki je še posebej poudarjeno v besedah: »Vse, kar je gnilega, naj se zruši!«

Da bi še bolj poudaril tragedijo človeških usod, je pisatelj notranje dejanje drame zvezal, ali bolje vzporedil z elementarnim pojavom po-

našega naroda. Na vseh poljih državnega življenja mora biti odločitev na koncu vendar rezultat praktičnega sodelovanja vseh treh sestavnih delov in izraz celokupne sporazumne volje Srbov, Hrvatov in Slovencev. Z drugimi besedami znači to, da v državni politiki ne sme biti ničesar storjenega, kar bi le en del naroda občutil kot krivico ali zapostavljanje.

To so res misli, vredne sestanka mladinskega naraščaja Narodne Odbrane. Kajti »Jutro« seveda nič ne zine o tem, kako naj bi se ustavno-pravno oblikovala ta enakopravna nošnja narodne suverenosti. Mar tako, kakor v vidovdanski ustavi? Takrat so vendar jugoslovenci česnali na vse pretege, da je ta ustava zagotovila enakopravnost za vse večne čase. Avtonomistični Slovenci smo že takrat vedeli, da je bila samo skrita laž.

Samo to naj še zagotovimo »Jutro«: niti Slovenci niti Hrvati niso voljni, da bi še kedaj naselili kakšnim enakopravnostnim umislekom. Enakopravnost si bomo marveč rajši kar sami določili. V prvi vrsti s tem, da bomo s svojim denarjem gospodarili sami, državi pa dajali tisto, kar ji gre in kolikor ji bodo tudi drugi dajali.

Jugoslovenci so danes med dvema stoloma, centralističnim in avtonomističnim. Na prvega se ne upajo uvesti; preveč zrahljan je in črviv in sesedel bi se pod njimi. Drugi pa ni izdelan zanje. Zato poskušajo, če ne bi šlo na obeh.

Pa ne pojde. Telebnili bodo med njima na tla. Kakor je to v takih primerih treba.

vodnji, ki uniči Kalanovo elektrarno in zahteva Andrejevo življenje, ki se po Aninem priznanju, da je bil on njena edina ljubezen, spremeni iz maščevanja v žrtvovanje.

Poleg izrazito dramske, skoz in skoz napete gradnje, in klenega jezika, ki pa je kljub temu vendarle nekoliko preveč literaren, moramo poudariti zlasti tudi že omenjeno npravo resnobo Žigonovega dela. Morda je prav v tem idejnem podarku treba iskati vzroka, da bi realizem njegovega življenjskega prijema najlaže označili kot spojitev naturalizma in idealizma. Vendarle pa je v tem očitno tudi zgled dveh mojstrov, Ibsena in Cankarja, pri katerih se je učil in ki ju tudi sam imenuje kot pisatelja, ki ju — med drugimi — najbolj ceni.

Tudi uprizoritev v režiji C. Debeveca je bila prav dobra. Igralci (Levar, M. Vera, Gregorin, Potokar, M. Boltarjeva, Skrbinšek, Lipah) so se z veliko ljubeznijo in sposobnostjo vživeli v svoje vloge. Ne moremo pa se znebiti vtiska, da pripravi ni bilo odmerjeno toliko časa, kolikor ga tako delo zahteva in zasluži. F. V.

Novinarski koncert

je potekel v znamenju tradicije: dolg program, pisan po izbiri in po sodelavcih, od orkestra preko instrumentalnih in vokalnih solistov tja do septeta in celo harmonikarjev. Mislim pa, da mora biti novinarski koncert v bodoče res elitnega značaja ter izbran po sodelavcih, ne pa mešanica najbolj sekajočih se nasprotij; blesteča točka in dominanten del naj mu bo koncertni del večera, kajti sicer bo moral kako drugače nasloviti svojo prirediteljevo.

Koncert je razen harmonikarjev in prav dobrega živkovega septeta obsegal več odlično izbranih in izvajanih točk: Jerajev godalni trio je izvajal Mozartov Godalni trio, D. Živanović pri nas malo poznan koncertni kos za kontrabas-solo, Z. Župevcova arijo Rozine iz Seviljskega brivca, skupno z A. Kolacio, ki je zapel tudi dve zanimivi izvorni Švarovi pesmi, pa arijo Nedde in Silvija iz Bajaca.

Prav posebno ugoden uspeh pa je med naštetimi solisti dosegla še operna pevka Ljubica Karrena, ki je sicer že nekajkrat gostovala v naši operi, vendar je bila doslej naši publikii manj znana, ker je nastopala največ v zamejstvu. Odlična slovenska dramska pevka-sopranistka si je za svoj nastop izbrala arijo Santuzze iz Cavallerie rusticane ter Moliteve iz Toske, kar je oboje podala tako vsebinsko kakor formalno odlično. Razpolaga s krasno tehniko in kulturo glasu ter sposobnostjo izklesanja fines; glas ji je povsem izravnal, barva glasu temno-kovinska in prodorna zvoneča. Svoje izvajanje je močno dvignila z izrazitim notranjim doživetjem, ki kaže značilno operno-igralsko usmerjenost in jači njen oblikovni izraz. Občinstvo jo je sprejelo zelo ugodno; žal, da ni še česa dodala! Prepričan pa sem, da jo bomo odslej često srečavali na našem gledališkem ter koncertnem odru in z vedno večjimi uspehi, do katerih so ji dani vsi pogoji.

Kljub uspehom in stopnji posameznih odličnih izvajalcev pa je dejstvo, da program ni imel enotno začrtane umetniške linije, in prav to ustvarja prej omenjena nasprotja. Zato je potrebna tošmer-na preusmeritev koncertnega dela novinarske proslave državnega praznika, kar bo nedvomno znatno dvignilo, oziroma šele prav označilo njen kulturni pomen.

Zapostavljanje slovenskega jezika

Mnogokrat smo se že pritoževali zaradi zapostavljanja slovenskega jezika v finančni upravi, zaradi srbskohrvaških davčnih nalogov itd. Na vstopnicah za kinematografe, ki jih izdaja finančno ministrstvo in ki jih morajo rabiti kinematografi, so pa tiskane tako, da je izmed 37 besed, iz katerih sestoji besedilo, tiskanih 25 besed v srbsščini (cirilici), 15 besed v hrvaščini (v latinici) in 1 beseda v slovenščini, namreč beseda: »Vstopnica« na tretjem prostoru, t. j. za srbsko »Ulaznico« v cirilici in hrvaško »Ulaznico« v latinici. Tudi hrvaške besede so tiskane z drobnejšim tiskom kakor srbske, tako da je vidno in da pade v oči le srbsko besedilo. Če bi bilo vse besedilo teh vstopnic v vseh treh jezikih, bi človek še razumel, čeprav bi se zdelo pametno, da bi za kinematografe v Sloveniji zadositovalo samo slovensko besedilo, za hrvaške samo hrvaško, za srbske pa samo srbsko. Ker je velika večina besedila v cirilici, nekaj pa v hrvaščini — besedila v slovenščini sploh ni razen besede »Vstopnica« na tretjem mestu — se nam zdi, da je te »ulaznice« sestavil kak podrejen uradnik v finančnem ministrstvu, ki se je še po živkovičevih metodah učil jezikoslovja. Takih »Ulaznic«, za katere prejema finančno ministrstvo 20% od vstopnine in pa od teh 20% še posebej 5%, se proda v Sloveniji na leto po našem mnenju (statistike nimamo pred seboj) gotovo vsaj 2 milijona. Za tak davek bi se že izplačalo, da se tiska za slovenske plačnike tega davka ta papir v slovenskem jeziku. Ker so pa te »Ulaznice« po vsi državi enake, se nihče ne more izgovarjati, da slovenski državni jezik ni zapostavljen, kakor je bilo rečeno pri srbsko-hrvaških davčnih plačilnih nalogih, češ da so jih v Sloveniji le slučajno uporabljali, ker je zmanjkalo slovenskih obrazcev. Naj tiskajo vstopnice slovenske tiskarne v Sloveniji, pa bo. Zapostavljanje slovenskega jezika, ki je v Sloveniji uradni jezik, je zoper ustavo. Upamo, da bodo izginile v Sloveniji tudi kinematografske »Ulaznice«.

Tudi obletnica

Ob letu znižanja uradnih plač priobčuje list na nameščence in upokojence »Naš glas« uvodnik, ki se v njem spominja te obletnice s trpkimi besedami. Med drugim pravi:

»Cene življenjskih potrebščin so se znižale, so rekli, pa je zato znižanje prejemkov upravičeno; niso pa videli, da smo bili že davno globoko pod eksistenčnim minimumom in da so se cene začele dvigati. Znižanje znaša samo 7%, so tolažili, medtem ko je dejansko znašalo pri večini 14%, pri nekaterih celo 20%.

O velikanski moraini sili in skrajno razvitem čutu odgovornosti pričra dejstvo, da državni službenec še tudi tokrat ni padel v topost, ravnodušje in neinteresiranost. Zadržal je pas tesnjeje, kolikor se je sploh še dal, zbežal je stanovat v predmestje, v kletne in podstrešne prostore, odpovedal se je vsem kulturnim dobrinam... Kako dolgo pa bo še vzdržal v takem stanju?... Bojimo se... Cavete, consules!

Končno, potrkajmo se ob obletnici na prsa in izprašajmo svojo vest, ali ni na današnjem stanju tudi v nas samih mnogo krivde. Ako smo odkriti, bomo priznali tudi lastno krivdo in jo skušali popraviti. Potem razmišljanje ob temni obletnici ne bo brez koristi.

Ta zadnja beseda o lastni krivdi je gotovo resnična, da bolj ne more biti. Saj so bili prav državni nameščenci vseh vrst ob vsakem času verni pomagali tistih, ki so uničili slovensko samoupravo s staro uradniško tradicijo in prenesli vse zadeve in zadevice v Belgrad. Nič niso mislili na to, da spodkopujejo samim sebi tla, ko služijo centralizmu, ki je podvrigel naše evropsko izročilo neki

Saj s takim bi niti ne bilo mogoče »delati«, kakor je to navada pri njej. In če se javni nameščenci tega zavedo, če povrh tudi strnejo svoje vrste potem res ne bo razmišljanja ob tej »temni obletnici« brez koristi.

Elektrika v Jugoslaviji in pravice v Jugoslaviji

Iz knjige »Statistika električnih centrala kraljevine Jugoslavije« od inž. F. Reicha posnemamo o uporabi električnega toka v Jugoslaviji v letu 1931 sledeče:

Poraba električnega toka:			
Pokrajina	Skupaj mil. kWh	V %	Na osebo kWh
Ozemlje Slovencev	253,4	50	205
Ozemlje Hrvatov	342,3	44	86
Ozemlje Srbov	202,3	26	26
Vsa država	778	100	70

Te številke dovolj govore. Še zmeraj bi nekateri hoteli uvesti elektrifikacijski fond — enega za vso državo! Vanj naj bi se stekali dohodki iz obdavčitve uporabe toka. Po načrtu zakona o elektrifikacijskem fondu naj

